

УДК 111.84:821(44+477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.28>

НАКОПИЧУВАЛЬНИЙ ЕФЕКТ ЗЛА У ТВОРЧОСТІ А. КАМЮ ТА І. ПАВЛЮКА

Ганна Савонова

*Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
факультет філології, психології та педагогіки,
кафедра українознавства, культури та документознавства
просп. Першотравневий, 24, 36011, м. Полтава, Україна*

У статті досліджується розуміння накопичувального ефекту зла у творчості А. Камю та І. Павлюка. Актуальність дослідження пов'язана з схожими історичними умовами обох діячів, які не просто зіткнулися з військовою агресією Третього рейху часів Другої світової та розв'язаної війною російської федерації проти України, але й боролися проти цього фашизму. Порівняльний аналіз двох митців здійснюється через дослідження творів А. Камю: «Чума», «Падіння», «Сторонній» та роману І. Павлюка «Я бачу вас цікавить пітьма». У статті звертається увага на порівняння місцевості, де розгортаються події з пеклом. Оран, Амстердам, алжирське містечко і Буськів Сад несуть у собі приховане від очей зло. Прихованість зла пов'язана з байдужістю людей один до одного, що створює умови для накопичення сил зла. У статті зазначається, що міста подій у роботах А. Камю та І. Павлюка несуть у собі християнський містицизм пекла часів Д. Аліг'єрі, але у А. Камю пекло та місто живих людей є цілісним, а у І. Павлюка структурованим. Зазначається, що процес накопичення зла пов'язаний з людською байдужістю, що наводить на думку, що сама людина є носієм зла, а не якісь духи чи демони. Демони у І. Павлюка мало чим відрізняються від людей, їхня участь у подіях зав'язана на спокусах та угодах з людьми, але вони взаємодіють лише з тими, хто вже накопичив у собі зло. Вагому роль у накопиченні зла грає безвідповідальність і бездіяльність, що є своєрідною дитячістю в поведінці героїв. Також у статті вказується, що вибір боротися зі злом є тим самим фактором, який заважає злу множитися, натомість, як бездіяльність призводить до морального падіння героїв і стимулює їх на примноження гріхів. Важливим моментом у творчості А. Камю та І. Павлюка є самопожертва, як процес самоочищення. Саме самопожертва виводить людину з дитячої самовпевненості на стан каяття та очищення, адже прощення гріхів треба заслужити, і зробити це можна, приборкавши зло в собі.

Ключові слова: байдужість, безвідповідальність, пекло, гріх, прощення.

Зло завжди було цікавою темою для дослідження, а у важкі історичні часи привабливість зла для дослідників лише зростає. Добро і зло у філософії є дуалістичними поняттями, які вступають в суперечку одне з одним і є пізнаваними лише через протилежність. Для філософів цікавими були питання онтології та сутності зла, ролі зла в історії людства, проблем оцінки вчинків людей.

Навіть, якщо не відмежовуватися від релігійних тлумачень появи зла, доводиться таки визнавати, що зло має пряме відношення до людини, до її ставлення до зла, оцінки власної діяльності та діяльності інших, а також виправдання чи засудження зла, і головне наслідків панування зла в історії людства чи історії однієї людини. Останнє є не менш важливим, ніж дослідження масштабних проявів зла на планеті, яке часто пов'язано з війнами, геноцидами, тероризмом, – тобто з великою кількістю жертв серед населення різних частин населення планети, де ми можемо казати про порушення головної заповіді Божої

у світових релігіях, а також людських дій, що можуть призводити до перспективного масштабного зла – забруднення планети зі знищенням флори та фауни, генетична модифікація вірусів, які можуть призвести до збільшення летального кінця хворих, низький рівень прорахунків під час планування збільшення аграрних територій чи пасовиськ тощо.

Звичайне зло в житті однієї людини, як це зазначив А. Камю у своїх творах є не менш руйнівним, ніж масштабне зло, адже воно має накопичувальний ефект, коли сума дій чи бездіяльності сприяє реалізації зла вже на масштабному рівні і дозволяє злу панувати в історії людства всупереч усім релігійним і моральним нормам життєдіяльності. Побутове зло отримує обличчя, і метафорично це може бути обличчя блазня, як у творчості І. Павлюка, чи обличчя Калігули, як у А. Камю, проте воно залишається обличчям людини з її маленькими гріхами та великими наслідками.

Отже, метою дослідження є накопичувальний ефект звичайного зла та проблема порятунку простої людини в свободі вибору у творчості А. Камю та І. Павлюка.

Варто зазначити, що на сьогодні існує значний дослідницький пласт А. Камю. Серед вітчизняних дослідників філософії А. Камю можна зазначити таких як: К. Река (дослідження бунту та свободи), Є. Щербина та Г. Врайт (проблема вибору), О. Тарасова, Д. Ровінська, М. Цюрупа, В. Піщана (сенс людського існування при пандемії), О. Бачинська (проблема фашизму) та інші. Аналіз результатів цих досліджень показав, що зло у творчості А. Камю було пов'язано з проблемою вибудовування конфлікту між раціональним визнанням свободи та особистісним відчуттям свободи. Водночас, мало дослідженою проблемою залишається сам процес накопичення зла від пасивного сприйняття до активної дії з точки зору А. Камю.

Новизною дослідження крім вище зазначеного моменту буде також порівняння філософського бачення проблеми зла А. Камю з розумінням основ зла сучасним українським письменником І. Павлюком, чий роман «Я бачу вас цікавить пітьма» на сьогодні ще не досліджувався.

Накопичувальний ефект зла пов'язаний з гріхами людей. У романі І. Павлюка є чіткий посил до певних гріхів, що тримають душі людей у Буськовому Саду. У А. Камю замкненість людей також демонструється доволі сильно в романі «Чума», п'єсі «Калігула», «Прометей в пеклі», і менш помітною, але також присутньою вона є в романі «Сторонній» чи в «Падінні».

Найбільш цікавими є паралелі між селищем Буськів Сад і містом Оране, де панують гріхи та смерть. В місті Оране починається чума, в Буськовому Саду – всі люди зачумлені навіть не здогадуючись про це. Об'єднує ці два населених пункти не тільки гріховно-байдужі люди, які не помічають у першому випадку, що хтось регулярно вбиває молодих жінок, у другому – що від хвороби починають гинути люди, але й самі населені пункти, які є самі по собі химерними. Місто Оран, яке розташоване поруч з морем фактично не має виходу до моря, бо побудоване повернутим від моря, а отже бажаним помилуватися морським пейзажем чи скупатися доведеться докласти багато зусиль. Фактично місто Оран представляє собою ту саму печеру Платона, в якій люди споглядають відбиток буття на стіні та щоденно виконують одні й ті ж дії. Циклічність характерна і Буськовому Саду І. Павлюка: життя в селі обертається навколо майдану, де розташовані основні будівлі, люди байдужі не лише до інших, але і до власних потреб, а сам населений пункт занадто холодний і засніжений, як для того, який повинен бути розташований на півдні.

В обох творах вже на початку опису подій є натяк на те, що обидва міста є мертвими містами. Так, А. Камю описує місто Оран, як: «містечко, признатися, бридке. На перший погляд тихомирне, і лише куди пізніше примічаєш, чим воно відрізняється від безлічі

інших торгових міст, розкиданих під усіма широтами. Ну як собі уявити, скажімо, місто без голубів, без дерев і садів, де не чуєш ні лопотіння крил, ні шелесту листя, – словом, місто безлике? Нову пору року видно тільки по небу. Навесні хіба що змінюється повітря чи з'являються кошики з квітами, що їх привозять з околиці дрібні крамарі: виходить, ніби весна продається вроздріб. Улітку сонце спалює і так уже пропечені оселі й припорошує мури сірим попелом; жити тоді можна лише в холодку за щільно причиненими віконницями. Восени, навпаки, все потопає в болоті. Гарно буває тільки взимку» [3]. У Буськовому Саду І. Павлюка може панувати лише зима, бо це є «місто мук найтяжчих», тож про птахів чи рослин мова йти не може. Як у А. Камю, зима, що саваном накриває місто Оран і робить його привабливим та очищеним від гріхів, так і у І. Павлюка сніг ховає всі сліди гріха, як ховає чергову жертву маніяка прямо у центрі селища за декілька кроків до поліцейського відділення. «А Буськів Сад таки був гидкий. Починаючи непривітними вулицями, що зяяли закинутими хатами, й закінчуючи думками і вчинками його мешканців. Сніг створював оманливе враження заворушливої, майже дитячої чистоти, приховував усю покидь, та, на жаль, не змивав її. Тому, либонь, ніхто тут аж так уже весни не чекав. А в такі ночі, як оця, що гряде, у весну ніхто і не вірив» [5, с. 35].

Водночас І. Павлюк є більш послідовним у зображенні селища як справжнього потойбіччя, в якому можуть бути лише померлі. Єдиною божественною іскрою в царстві мертвих є серпокрилець – алюзія слов'янського бога Щура, який за повір'ями мав можливість проникати в царство мертвих і відбивати у бога пекла (у даному випадку – Звіря) невинні душі. Не останнє значення в обох романах зіграли щури, які стали першими вісниками хвороби в Орані, і тими, хто підказав безпечний шлях для Надії та Андрія в катакомбах під селищем, але інші тварини не проникають в людське пекло.

У А. Камю борцем за життя людей виступає доктор Ріе – звичайна жива людина, адже Оран – це таке собі пекло для живих, а не для мертвих, а це означає, що воно ще має надію на прощення, тоді коли мешканці Буськового Саду полишили надію в катакомбах цукрового заводу. У І. Павлюка рятівника в сенсі активного борця немає, його головний герой своєрідний сторонній, який теж перейшов на інший бік мертвої ріки, тож його метушливі спроби знайти дівчинку Надю радше є спробами прокинутися та очиститися від власних гріхів. Дії Андрія Гайстера в романі І. Павлюка наближують до дій журналіста Рамбера, який також шукає спроби полишити зачумлене місто. Обидва демонструють жагу втекти, але втекти вони хочуть від самих себе, тож обидва демонструють певну байдужість до інших людей та агресію, коли їхні інтереси наштовхуються на нездолані бар'єри чужих дій та інтересів. Відповідно, їх дії далекі від моральних норм.

Отже, на цьому етапі порівняльного аналізу творчості А. Камю та І. Павлюка можна визначити такі аспекти проблеми накопичувального ефекту зла, а саме: символіко-алегоричність, метафізичність, гріховність, процес очищення, циклічність. Це наштовхує на думку, що базовими лініями перетину мислення І. Павлюка з А. Камю є сходи накопичення зла людиною, її місцеперебування, що є одночасно відбитком та потуранням гріхам, єдність людей в схожості гріхів, втеча та бездіяльність, як метафізична основа зла, вибір, як процес прощення через прийняття. Саме на цих моментах і варто зупинитися.

Міста в яких діють люди у творчості А. Камю та І. Павлюка є обезбарвленими з єдиною різницею, що у А. Камю сонце – стає своєрідним богом вбивць, яке і саме все спустошує, і інших стимулює на це, а у І. Павлюка холод і сутінки зими приховують злочини Звіра, який вбиває жінок у селищі. Лікар, який не рятує життя, а вбиває стає антиподом доктора Ріе, його темною стороною, лікарем, який повністю зневірився і визнав зло своєю суттю. Тож лікар в романі «Я бачу вас цікавить пітьма» уособлює в собі розчарованого

Люцифера, що відвернувся від бога та людину, яка свідомо вибрала зло. Відповідно статус доктора Ріє та лікаря Євгена Павловича у романах також відрізняється. Доктор Ріє є оповідачем у романі А. Камю, адже, як зазначив І. Михайлин: «... А. Камю оповідні права віддав не журналістові Рамберу, а саме лікарю; не просто як людині, яка була в осередку боротьби з чумою, а як представникові найбільш авторитетної професії, орієнтованої на гуманне служіння людині й суспільству» [4, с. 156]. Натомість, І. Павлюк такої шани не віддає лікарю у своєму романі. Лише в деяких фрагментах книги лікар отримує можливість поділитися своїми бажаннями та страхами. Його бунт виглядає жалюгідним і марнославним.

Для А. Камю характерно звернення до середньовічного уявлення про потойбіччя. У романі «Падіння» Жан-Батіст Кламанс порівнює Амстердам з описаним Д. Аліг'єрі пеклом, в яке він подався з Парижу після того, як в його душі почало накопичуватися зло. «Ви помітили, що концентричні канали Амстердама схожі на пекельні кола? Звісно, пекла міщанського, населеного лихими снами. Коли приїдеш сюди з інших місць і починаєш проходити цими колами, життя, а отже, і його злочини, стають відчутнішими, похмурішими. Ми тут в останньому колі. В колі тих... А, ви й це знаєте?» [2]. До того ж він порівнює Голландію зі сном, і в цьому є також свій символізм – накопичувальне зло присипляє свою жертву та затягує на саме дно. Згадка про останнє коло – це натяк на дев'яте коло пекла, де перебувають зрадники, тобто ті, хто скоїв останній найбільший гріх, згідно з християнським віровченням. Герої роману І. Павлюка теж знаходяться на останньому колі пекла і також вони вже зав'язли у сні накопичувального зла. І. Павлюк не використовує пряме порівняння, а лише дає підказки читачам, що події розгортаються у самому пеклі: сама стела з назвою селища, де постійно тухне літера «С» в слові «Сад», назва частин роману: «пояс Каїна» (дев'яте коло пекла у Д. Аліг'єрі), «місто Діт» (сьоме коло) та «Лімб» (перше коло). Цікавим є те, що головного героя Андрія, який вже на початку книги знаходиться на останньому колі пекла письменник поступово виводить на перше коло, отже відбувається очищення його гріхів. Він проходить етапи прощення і право повернутися до життя, адже, як стає зрозумілим, Андрій був лише тимчасовим гостем пекла, своєрідним туристом, якого направили подивитися краєвиди Буськового Саду у період екзистенційної кризи на межі безвір'я. До того ж він отримує сім спроб виправити ситуацію та віднайти сенс життя, отримати прощення. У самому центрі пекла Андрій шукає надію, яка втілюється в образі конкретної дитини з вадами розвитку та стає водночас душею безгрішного немовля Аліси, що загубилося в катакомбах цукрового заводу.

Цікавим є те, що, на відмінну від середньовічних переконань Д. Аліг'єрі, у творчості А. Камю та І. Павлюка присутнім є накопичувальний ефект зла, а людські гріхи стають сходинками до найнижчих підвалів пекла.

Першою такою сходинкою стає людська байдужість. У філософії А. Камю байдужа людина протиставляється людині, що бунтує. Метафізичний бунт є єдиним порятунком від метафізичного зла, яке накопичується в застої людських думок, а потім проривається у вигляді вже реального зла. Спочатку людина не сприймає зло навколишнього світу, потім починає до нього звикати, не помічати, стає байдужою до зла, далі людина починає виправдовувати зло, дозволяє йому увійти у власний побут, а потім і зовсім сприймає як метод досягнення своїх цілей. І вже в такий момент від Мере до Каллігули залишається півкроку. Метафізичний бунт покликаний виступити всупереч абсурдності. Як зазначає К. Река: «А. Камю, вважав, що бунт – це дія, яка породжена усвідомленням побаченого абсурду, усвідомленням несправедливості, незрозумілої долі людини або «пориви» бунту людини, де людська позиція не втрачати своєї гідності, правдивості і зберігання загальнолюдських моральних цінностей» [6, с. 290].

Байдужість сприяє накопиченню зла з точки зору обох письменників. У І. Павлюка всі герої проявляють байдужість один до одного: жоден не відкликається на звернення Андрія шукати зниклу дівчинку, більш того, вони навіть засуджують маги, яка залишила дитину саму, а сама пішла на роботу, і взагалі допускають думку, що загибель дитини з вадами розвитку не настільки вже і погано. Але байдужість мешканці селища проявляють не лише до зниклої дитини, а й до зниклих жінок, намагаються переконати Андрія, що нікого шукати не треба, і що ніхто не зникав. До того ж формується цікава картина, коли злі вчинки один одного вони приховують, а власні гріхи намагаються забути йдучи на угоду з Харитоном Еребовичем, який у книзі є відсилкою до демона-перевізника померлих душ. Угодою про можливість отримати забуття стає виконання певної, на перший погляд невинної просьби демона. Ніби-то нічого страшного немає в тому, щоб вивести дитину з квартири на вулицю і показати вогник на трубі цукрового заводу, і саме в цей час там відбувається катування чергової жертви Звіра. Або не така вже важка задача відправити з телефону іншої людини образливе повідомлення, ніби помилково іншій людині. Щоправда наслідки є жахливими – смерть.

Байдужість стає бронєю мешканців селища. Угоду з демоном заключають всі мешканці Буськового Саду, бо всі хочуть забути свої гріхи, а не спокутувати їх. Але всі вони потрапили в дев'яте коло пекло завдяки цьому першому кроку, усі вони є грішниками, хоча і вважають себе цілком пристойними людьми. Їхні вчинки дають зрозуміти, які гріхи над ними панують. Так, міський голова Тупогуб уособлював ненажерливість, сам автор порівнює його з Мідасом [5, с. 235], Арсен – є втіленням гніву, дільничний Субота – хтивості, Науменко – задрощів, Оксана – жадібності, Євген Павлович – зарозумілості, і нарешті, Андрій – ліні. Усіх об'єднує те, що вони так чи інакше причетні до смерті інших людей. Андрій, Оксана, Євген Павлович, Арсен, Субота безпосередньо вбивали, а от міський голова Тупогуб і Науменко були опосередковано причетні до вбивств.

У А. Камю байдужість також підштовхує героїв до прірви. Мере байдуже реагує на смерть своєї матері: він спокійно дотримується обрядів вшанування померлих, але жодним чином не виказує емоцій втрати рідної людини. Мере готовий виправдовувати своє ставлення до матері, і не готовий нести відповідальність за власний вибір. «Поки неня жила вдома, вона цілі дні мовчала, тільки стежила за кожним моїм рухом. Перші дні в притулку часто плакала. Звикла до дому. А за кілька місяців вона б плакала, якби її забрали з притулку. Все залежить від звички. Може, тому я останній рік майже не відвідував матері. Та й шкода було марнувати на це неділю – не кажу вже про мороку бігти на автобусну зупинку, стояти в черзі за квитками й трястися дві години в автобусі» [1]. Цим він відрізняється від Жан-Батиста Клеманса, який підсвідомо прагне спокутувати провину за свою байдужість і Андрія, який болісно переживає смерть матері. Незначні відмінності між Мере, Клемансе та Андрієм лише зближують їх.

Усі вони відчувають свою відстороненість від соціуму, визнають свою недосконалість, але заперечують саджанці зла, які зростають в їхніх душах. Фактично, вони вважають себе непоганими хлопцями, що просто потрапили в тяжкі умови життя. Мере не сприймає, що він став убивцею та не відчуває каяття. «Я збирався відповісти: тим-то вони й плакали, що злочинці. Але тут мені спало на думку, що і я ж злочинець. Одначе до цього я не міг звикнути. Слідчий підвівся з місця, ніби давав зрозуміти, що допит закінчено. Він тільки запитав мене змуджено, чи я каюся у своєму вчинкові. Я подумав і відповів, що відчуваю не каяття, а досаду» [1]. Клеманс зациклений на тому, що не врятував жінку, яка кинулася у Сену, але не думає про тих всіх жінок, з якими кохався і яких відразу кидав, – скільки з них могли також занепасти своє життя після цього. «Насправді Клеманс ніколи не був

вищим за суспільство та кожного його окремого члена, адже моральні основи, які начебто були притаманні йому, виявилися марою: людина, що відносить себе до табору справедливості, одночасно захищаючи злодіїв, не може бути насправді моральною» [7, с. 80–81]. Андрій у І. Павлюка принаймні на початку роману не готовий нести відповідальність за Алісу, він тікає від неї, щойно дізнається про її вагітність, запідозривши, що це не його дитина. Автор не однократно натякає на його дитячу реакцію та неготовність нести відповідальність. При першій зустрічі з Надійкою він визнає себе ще дитиною: «...У точку, – подумав він. – Двометровий, стокілограмовий, кросівки сорок шостого розміру. Та однак – дитина. Просто мама відпустила його в інше місто... А він навіть не встиг попрощатися» [5, с. 19–21]. І далі червоною ниткою в романі тягнеться ідея, що діти не повинні помирати. Але дитиною є не дівчинка Надя, яку Андрій хоче врятувати, а він сам, як і всі мешканці Буськового Саду, чия безвідповідальна дитяча поведінка, байдужість і гріхи сприяли накопиченню зла в їхніх душах.

По суті, суспільство у І. Павлюка – це безвідповідальні, егоїстичні діти, чії вчинки насичені емоціями страху, заздрості, гнівом, але не раціональним мисленням. Утім, надія на порятунок ще існує, дорослішання людей повинно призвести до цього. Так, Андрій, отримавши чергову можливість врятуватися з пекла, нарешті нею користується. Він стає єдиним мешканцем селища, який відмовляється від угоди з демоном: «Досі ще жоден нахаба не відмовлявся від угоди» [5, с. 569]. Тобто визнання своїх гріхів стало першим кроком до очищення від пут зла. Це не дозволило б йому жити далі, але дозволило почати дорослішати. Він отримує шанс, але ще не прощення. Наступним кроком стало взяття відповідальності та готовність діяти не заради себе, а заради інших. Андрій повертається в селище, щоб врятувати дівчинку Надю, фактично він повертається за сенсом для життя. Надя – це і надія, і душа нехрещеної дитини Аліси, яка потрапила в петлю часу пекла через суїцид матері. Без самопожертви Андрія душа дівчинки була приречена на постійне поминання в катакомбах селища від вибуху метану.

Андрій повертається до Буськового Саду після того, як воно черговий раз згоріло, та водночас саме у той момент, коли Надя тільки загубилась у катакомбах. Тепер він може бачити селище та його мешканців такими, якими вони є насправді – попелищем з мерцями та водночас живими, бо всі вони перебувають у петлі часу пекла. Прощення він пропонує також медсестрі Оксі, яка потрапила до пекла через вбивство власної дитини. Серед усіх героїв роману лише Гала, Оксі та Захар Науменко готові визнати зло в самих себе.

Цікавим моментом є те, що Науменко першим почав розуміти, що його існування в цьому селищі проходить по колу. Але не розуміючи, як впоратися із ситуацією він, як і письменник Гран з роману «Чума» А. Камю ховається у безрезультатній творчості. Так само, як і Гран він працює постійно над рядками одного вірша, не наважуючись навіть завершити цей процес, відкладаючи можливість оприлюднення своєї роботи, щоб не чути критики та не нести знов-таки відповідальність за закладений сенс.

І все-таки з усіх героїв Науменко знаходиться ближче до спокутування гріхів, тож швидше погоджується допомагати у порятунку дівчинки попри загрозу зустрітися зі Звірем на його території. І все-таки він, як і Гала з Оксі залишаються в пеклі, так само, як і Христина. Вони всі жертвують своїми життями заради порятунку душі дитини, але угода з демоном продовжує їх тримати в межах дев'ятого кола пекла. Автор залишає без відповіді питання щодо очищення цих душ від зла на наступному етапі петлі часу.

Боротьба цих героїв схожа з боротьбою Клемансе з повість А. Камю «Падіння», адже усвідомлення ситуації ще не робить їх справжніми борцями. «А. Камю наголошує на опосередкованій можливості зміни світогляду. Ця зміна народжується не безпосередньо

в душі людини, яка переживає свій суспільний підйом, а в душі людини, на яку вплинув крок бунтівника. Етап боротьби виявляється дуже коротким. Страждання, провина за смерть жінки на мосту – короткотривала хвороба протагоніста повісті. Вона минає, а на її місце знову приходять розпуста, бажання влади над іншими. Відраза до себе, свого життя все-таки змінює свідомість, але не може докорінно змінити стан речей» [7, с. 81]. У цьому плані Клемансе близький до Назара Науменко, Ксенії та Гали, і все-таки І. Павлюк дає шанс цим героям на прощення та звільнення через власний вибір і каяття. У А. Камю Клемансе явно не готовий до довгої боротьби зі злом, але це не означає, що А. Камю не вбачає можливостей у боротьби проти зла. Його доктор Ріє, журналіст Рамбер і навіть панотець Панлю з роману «Чума» кидають виклик злу. Їхня боротьба з нездоланим противником і є сенсом життя.

Висновки. Отже, світоглядні позиції А. Камю та І. Павлюка щодо виникнення зла та його накопичувального ефекту є близькими та, на думку обох письменників покладаються в людській байдужості. Людина є носієм зла, як і носієм добра, і переважатиме в ній щось одне через свободу вибору. Проблема вибору полягає в тому, що людина, яка щось обирає повинна нести за це відповідальність, тож байдужість – це не просто спроба уникнути вибору, що є неможливим, це небажання нести відповідальність і визнавати свої промахи. Герої і А. Камю, і І. Павлюка вважають себе переважно непоганими, а тому припиняють боротися зі злом у собі. Саме це злу і потрібно, щоб далі проростати, адже припинена боротьба, безвідповідальність і байдужість призводять до загибелі людини та панування зла. У цьому є своєрідний відголосок на проблему боротьби проти зла як за часів Другої світової війни, так і зараз, у період російсько-української війни. Адже, насправді декілька програних битв злу набагато краще, ніж відмова від боротьби взагалі.

Список використаної літератури

1. Камю А. Сторонній. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3215> (дата звернення: 07.02.2024).
2. Камю А. Падіння. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3223> (дата звернення: 07.02.2024).
3. Камю А. Чума. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=108> (дата звернення: 07.02.2024).
4. Михайлин І. Л. Бунтар проти абсурду, або відповідь А. Камю на запити масового суспільства. *Філологічні трактати*. 2016. Т. 8, № 1. С. 150–162.
5. Павлюк І. Я бачу вас цікавить п'ятьма. Львів : Видавництво Старого Лева, 2023. 660 с.
6. Река К. Філософія бунту та насилля в гуманістичних концепціях А. Камю. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 75. С. 289–292.
7. Фіненко Л. Л. Світоглядна дихотомія в повісті А. Камю «Падіння». *Від бароко до пост-модернізму*. 2013. Вип. 17(2). С. 78–83.

THE CUMULATIVE EFFECT OF EVIL IN THE WORKS OF A. CAMUS AND I. PAVLYUK

Hanna Savonova

*National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic",
Faculty of Philology, Psychology and Pedsgogy,
Department of the Ukrainian Studies, Culture and Documentation
Pershotravneva Avenue, 24, 36011, Poltava, Ukraine*

The article explores the understanding of the cumulative effect of evil in the works of A. Camus and I. Pavliuk. The relevance of the study is related to the similar historical conditions of both figures, who not only faced the military aggression of the Third Reich during World War II and the war unleashed by the Russian Federation against Ukraine, but also fought against this fascism. The comparative analysis of the two artists is carried out through researching the works of A. Camus: "The Plague", „The Fall“, „The Outsider“, and I. Pavliuk's novel „I see you are interested in the darkness“. The article draws attention to the comparison of the area where the events unfold with hell. Oran, Amsterdam, an Algerian town, and Buskow Garden – all of them contain evil hidden from view. The concealment of evil is associated with the human indifference to each other, which creates conditions for the accumulation of evil forces. The article notes that the cities of events in the works of A. Camus and I. Pavlyuk carry the Christian mysticism of hell of the times of D. Alighieri, but in A. Camus's case, hell and the city of living people are holistic, and in I. Pavlyuk's case, they are structured. It is noted that the process of accumulation of evil is associated with human indifference, what makes a person think that a human is the main evil, not some spirits or demons. I. Pavliuk's demons are not much different from people; their participation in events is tied to temptations and deals with people, but they interact only with those who have already accumulated evil in themselves. An important role in the accumulation of evil is played by irresponsibility and inaction, which is a kind of childishness in the behavior of the characters. The article also points out that the choice to fight evil is the very factor that prevents evil from multiplying, while inaction leads to the moral fall of the characters and stimulates them to multiply their sins. An important point in the works of A. Camus and I. Pavliuk is self-sacrifice as a process of self-purification. It is self-sacrifice that brings a person out of childish self-confidence and into a state of repentance and purification, because the remission of sin must be deserved, and this can be done by taming the evil in oneself.

Key words: indifference, irresponsibility, hell, sin, remission.